

Лекція №4

ДІАЛЕКТНА МОРФОЛОГІЯ

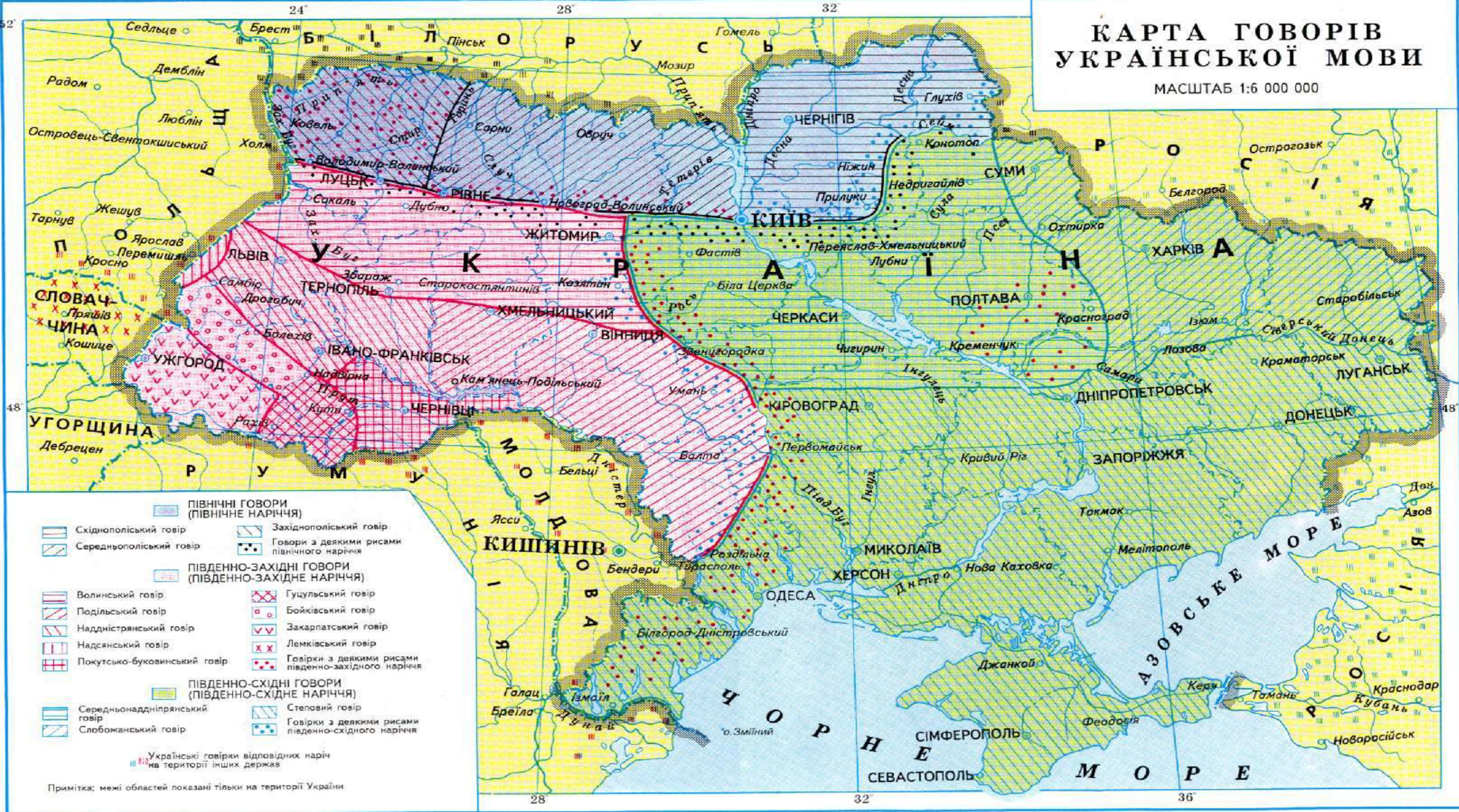
ПЛАН

1. Іменник. Особливості відмінювання
2. Прикметник. Відмінності прикметникових форм
3. Дієслово
4. Числівник
5. Займенник

КАРТА ГОВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МАСШТАБ 1:6 000 000

Примітка: межі областей показані тільки на території України

ВІДМІННОСТІ НА РІВНІ МОРФОЛОГІЇ СПРИЧИНЕНІ:

Особливостями фонетичної системи місцевих діалектів	Дією аналогії
<ul style="list-style-type: none">▪ південно-східні діалекти: <i>вод'і, руц'і, на вод'і, на руц'і</i>▪ поліські: <i>вод'іє, руц'іє, на вод'іє, на руц'іє</i> та ін. <p>Різне відбиття в цих діалектах давнього [ѣ], який був тут колись флексією</p>	<ul style="list-style-type: none">• Форми <i>кон'ім, на кон'іх</i>, що виникли в давніх формах у <u>південно-західних діалектах</u>• <i>кон'ах, на кон'ах</i>, що виникли за аналогією до іменників *а основ у межах <u>південно-східних діалектів</u>

ВАРШАВА

ПОЛЬЩА

ЧЕРНІГІВ

СУМИ

ЛУЦЬК

РІВНЕ

КИЇВ

ЖИТОМІР

ПОЛТАВА

ХАРКІВ

ЛЬВІВ

ТЕРНОПІЛЬ

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

ЧЕРКАСИ

ВІННИЦЯ

10

7

4

5

13

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

8

ДНІПРО

ДОНЕЦЬК

УЖГОРОД

11

ЧЕРНІВЦІ

КРОПИВНИЦЬКИЙ

6

ЗАПОРІЖЖЯ

ЛУГАНСЬК

МОЛДОВА

МІКОЛАЇВ

КИШИНІВ

ОДЕСА

ХЕРСОН

АЗОВСЬКЕ МОРЕ

РУМУНІЯ

ЧОРНЕ МОРЕ

КУБАНЬ

СІМФЕРОПОЛЬ

СЕВАСТОПОЛЬ

МОРФОЛОГІЯ. ВІДМІННОСТІ В КАТЕГОРІЇ РОДУ

Іменники жіночого роду в низці говорів вживаються в чоловічому роді:

- у говірках південно-східного Поділля: *макух* (макуха), *голій* (олія) та ін.;
- у бойківських говірках: *кукурудз*;
- у буковинських: *фіра́нок* (фіранка);
- у поліських говорах: *сен'ук* (синиця), *палуб* (палуба) та ін.

Іменники, що в літературній мові мають чоловічий рід, у різних діалектах побутують у жіночому роді:

- у південно-східних: *жайворонка*, *дрозда*, *орла* та ін. (слобожанські говірки), *літра*, *метра*, *обрива*, *комбайна* (південнобессарабські говірки);
- у поліських: *санаторія* (санаторій), *птаха* (птах), *дома* (дім; Батьківщина) *ірла* (одна ірла – один орел) та ін.

МОРФОЛОГІЯ ВІДМІННОСТІ В КАТЕГОРІЇ РОДУ

Приклади переходу іменників
з жіночого роду в середній:

- *пúдро* (пудра) (східноподільські говірки);
- *ра́мо* (рама), *стерно́* (стерня) правобережнополіські говірки).

Приклади переходу іменників
з чоловічого роду в середній:

- *шво* (шов), *жезло́* (жезл) (південно-східні діалекти);
- *олівце́* (олівець) у бойківських говірках.

МОРФОЛОГІЯ. Відмінності в категорії числа

Категорія числа в українській діалектній мові полягає в розрізненні двох числових форм – однини і множини.

Спостерігаються й залишки двоїни (найчастіше в південно-західних і поліських говорах):

- при числівниках у формі Н.-З. відмінків (*дві руці, штіри корові, дві нозі, дві плечи, три слóві*)
- в орудному відмінку множини (*бровима, псома, зубома, грішма, грішми, грош'ема*).

ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Іменники І відміни жіночого та чоловічого роду з флексією -а

Особливості: галицько-буковинська та карпатська групи говорів південно-західних діалектів та волинсько-поліські говірки. Найпоширенішою тут є флексія **-оў, -еў**, що постала з **-оју, -еју** внаслідок занепаду інтервокального [j] і переходу кінцевого [у] в [ў]: *дорогоў, рукоў, ногоў, вулицеў, душеў, землеў* та ін.;

У південно-східних говірках – *грушою, вулицьою* (літературне: *грушею, вулицею*).

У західно-карпатських говірках, у надсянському говорі, в окремих наддністрянських говірках поширена флексія **-ом**, перенесена від іменників чоловічого роду: *над водом, дором, з рибом, з мамом* та ін.

На подібне натрапляємо в середньозакарпатських говірках (від іменників чоловічого роду: *старостом, Микитом, Кузьмом*)

ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Іменники II відміни чоловічого роду з нульовою флексією

Найбільші відмінності між діалектами в цій відміні іменників спостерігаються в Д.-М. в. однини. У південно-східних діалектах тут знаходимо паралельні форми з флексіями **-ові**, **-еві**, та **-у**, а в М. в. однини від ряду іменників – також із флексією **-і** (*у лузі, на березі, на коні, на пні, на вогні* та ін.), причому флексії **-ові**, **-еві** звичайно виступають в іменниках, що означають істот, у той час як в інших іменниках переважає флексія **-у**.

У Д. в. однини в усіх діалектах вживається флексія **-у**. Проте в південно-східних діалектах зрідка тут може виступати флексія **-ові (-еві)** – *серцеві, лихові*, а в південно-західних – флексія **-ови(і), -еви(і)**, наприклад, у карпатських говорах: *селóви, пól'ови, ліст'ови*; у східнокарпатських – *пóлеви*; у подільських говірках: *ліхові, сёрцеві, (-ові): гн'іздо́ві, не́бові, о́кові*.

ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Іменники II відміни чоловічого роду з нульовою флексією

У карпатських (і в деяких інших південно-західних говорах) зрідка трапляються форми Ор. в. множини з флексією **-ома**: *псóма, з баранóма, зубóма, ножóма* та ін.

У деяких наддністрянських говірках унаслідок контамінації форм на **-ма** і **-ми** трапляються форми на **-мами, -мима**: *кін'мами, кін'мима, грішмами* та ін.

У східнословобожанських говірках в Ор. в. трапляється: *коньом, ножом* (літ. *конем, ножем*).

ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Іменники III відміни

Іменник *мати*: *мати* // *мат'ір* (півд.-зах. наріччя) // *матер* // *мате* (поліське)

У Р. в. однини в діалектах виступають паралельні форми на **-и** та **-і**. Форми на **-и** – південно-західні й низка поліських діалектів: *соли*, *т'іни*, *крови*, *осени*, *маси*, *смерти*, *ночі*, *матери*.

Форми на **-і** – у східнокарпатських: *твар'и*, *твар'і* та ін.; у деяких наддністрянських *ночі*, *сол'і*, *т'ін'і* та ін.

ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Іменники IV відміни

НАЗИВНИЙ ВІДМІНОК

У літературній мові **-а**: *ім'я, плем'я, тел'а*.

У діалектах **-а**: *ім'я, тел'а* (більшість говорів); **-е**: *ім'е, тел'е* (галицько-буковинські), **-е**: *плем'є, ім'є* (у ненаголошеній позиції, поліські); **-о**: *виймо, тел'о, тил'ето* (у волинсько-поліських, зрідка в полтавських).

РОДОВИЙ ВІДМІНОК

У літературній мові **-и**: *лошати, тел'ати, -і*: *імен'і, племені*.

У діалектах **-и**: *лошати, тел'ати, імени*; **-і**: *імен'і, племен'і* (більшість говорів), **-а**: *ім'я, плем'я, йагн'а* (південно-західні, волинсько-поліські); **-е**: *т'імн'е, вимн'е* (східнокарпатські); **-а**: *тил'ата, йагн'ата* (південно-волинські, наддністрянські).

Іменники IV відміни

ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК

У літературній мові **-і**: *племен'і, тел'ат'і, йагн'ат'і*.

У діалектах: **-і**: *імен'і, йагн'ат'і, тел'і*; **-у, -ові, -еві**: *племйу, племн'ові, племневі, тел'ові* (південно-східні, поліські);

-е: *тел'ате, лошате*, **-и**: *імени, племени, гус'ати*;

-у: *племйу, тел'іту, лошату* (південно-західні); **-ови**: *племенови* (південно-західні).

ОРУДНИЙ ВІДМІНОК

У літературній мові: **-ем, -ам**: *іменем, імйам, тел'ам, йагн'ам*.

У діалектах: **-ем, -ам**: *імйам, іменем, йагн'ам* (південно-східні);

-ем: *племйем, с'імен'ем* (поліські); **-ем, -им, -ім**: *тил'ем, йагнем, тил'им, йагн'ім* (галицько-буковинські); **-ом**: *тел'ом, йагн'ом* (південно-західні, поліські).

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ:

У Н. та З. в. однини **прикметники чоловічого роду** в більшості південно-східних діалектів мають флексії **-ий** (для твердої групи) та **-ій** (для м'якої).

У говірках південно-східної Полтавщини та в слобожанських говірках унаслідок індукції м'якої групи на тверду флексія **-ій** поширилася і в твердій групі прикметників: *чóрн'ій, зелéн'ій, багáт'ій, базáрн'ій* та ін.

Подібні форми прикметників твердої групи зафіксовано в окремих південно-західних говірках, зокрема в деяких подільсько-волинських та надсянських (*чúст'ій, бїл'ій, плаксúв'ій, рáд'ій*), у деяких волинсько-поліських говірках.

ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ:

Прикметники **жіночого роду** в Н. в. однини в південно-східних і південно-західних діалектах, ураховуючи і карпатські говори, мають звичайно членні стягненні форми з флексією -а: [*до́бра, до́ўга, бага́та*] та ін.

Поліські ж діалекти мають членні нестягнені форми на -аја: у волинсько-поліських і підляських говірках: [*молода́йя, сл'іпа́йя, жива́йя*]: *красі́вайя д'і́учина́чка*.

Відмінювання прикметників

Прикметники середнього роду в основній масі українських діалектів, зокрема південно-східних і в більшості південно-західних, у Н. та З. в. однини мають членні стягнені форми з флексією **-е**: [дóбре, новé, тéпле, ширóке, сún'е, домáшн'е] та ін.

Із південно-західних діалектів лише в карпатських говорах (у середньо-закарпатських), прикметники середнього роду в Н. та З. відм. однини функціонують у членній нестягненій формі з флексією **-оје**: [доброје, доўгоје, н'імоје, файнойе] та ін.

Ступені порівняння прикметників

Суфікс **-ш-** у подільських і деяких інших говірках, зокрема й у південнокиївських, перед кінцевими кореня [д], [т] заступається **-ч-** (*молодчий, солодчий, швидчий, богач:ий, короч:ий* та ін.).

У середньозакарпатських говірках нерідко в таких випадках трапляються творення типу: *молоджий, солоджий, тверджий, худжий* та ін.

У південноволинських говірках і в деяких наддністрянських [г], [к] основи перед суфіксом **-ш-** зберігається: *дорогший, дорокший, тугший, широкший* та ін.

ДІЄСЛОВО

I ДІЄВІДМІНА:

- Усічені чи стягнені, безфлексійні форми від дієслів окремого різновиду (колишньому III класу) типу *зна, гул'а, дума*.
- У степовому говорі та в південній Київщині, Черкащині, Кіровоградщині, Миколаївщині, наприклад: у середньочеркаських говірках: *гул'а, гука, коха, колупа*; у полтавських *зна, слуха, дума, гукá, питá*.

II ДІЄВІДМІНА:

Унаслідок аналогії до дієслів I дієвідміни в дієсловах II дієвідміни з кореневим наголосом виникли форми з опущеною особовою флексією, що підрівнялися до дієслівних форм I дієвідміни: *хóде, нóсе, вóзе, рóбе, вóде, кóсе, лáзе*.

ДІЄСЛОВО

Утрата чергування [д], [т], [з], [с] з шиплячими: [ход'у́, вод'у́, сид'у́, буд'у́].

У подільських, буковинських і правобережних південно-східних говорах вживають форми з наголосом на перший склад: [хóд'у, вóд'у, сúд'у, бúд'у].

У східних районах Сумської області, а також у північній частині правобережнополіських і північно-східній частині волинсько-поліських говірок, де форми [ход'у́, вод'у́, сид'у́, буд'у́] існують паралельно з формами типу [ходжу́, хожу́ // хóджу, хóжу].

ДІЄСЛОВО (частка *-ся*: особливості вживання)

1. Скорочення частки до *-с'*: [*мириўс'а* → *мириўс'*, *жениўс'а* → *жениўс'*]
2. У південно-західних діалектах, зокрема в галицько-буковинських та карпатських говорах частка *с'а* має різне фонетичне оформлення (*с'а, с'е, с'і, са*). Іноді вона не зливається (не лексикалізується) з дієсловом, а може виступати в препозиції (перед дієсловом), і в постпозиції (після дієслова): *почуло ми с'а* (мені почулося), перебуваючи іноді навіть на певній дистанції (найчастіше через одне слово) від дієслова, наприклад: *бо я дуже **ся** тієї корови **бояла*** (боялася)

[ти п'їди до |Філ'ки / він то|бі роз^скаже / йак він слу|жиу у
аўст^р'їйс'кі |арміїї // а у |него буу йіф|рейтором |г'ітлир / тої /
шо по|тому Н'їмеч:иноу ко|мандувау // то |Філ'ка |каже / то
тої |г'ітлер |дужи над сол|датами збитку|вауси // не |дурно він
стау фа|шистом//]

[кур|тина – о|дежа / шо ми сам'ї вироб|йайе^умо // стри|жес'а
в'іу|ц'у / ску|бес'а |воўну / |чешес'а |воўну на ш'ч'іт|ках і
пра|дес'а // п'із'|н'іши^е сну|йе^ус'а / п'із'|н'іши^е приви|ваїне^ус'а /
т|чес'а і то|д'і у с|тупі б|йес'а / і |потім |буде с'а |шити
кур|тину //]

Буковинські говірки (хрестоматія

Дієслово. Відмінності в діалектах у формах ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ

- 1) *ход'у, вод'у, лаз'у, нос'у* – форми I особи однини, вирівняні до форм 3 особи множини, у південно-східних і деяких південно-західних говорах;
- 2) *робу, лубйу, купйу* – форми I особи однини у ряді галицько-буковинського говорів і правобережнополіських говірок;
- 3) *знаш, думаш, слухаш; ут'ікат, рубат, гадат* – стягнені форми 2 особи однини та 3 особи однини дієслів окремого різновиду I дієвідміни в карпатських говорах та надсянських говірках;
- 4) *ідет', несет'* – форми 3 особи однини, аналогічні до дієслів II дієвідміни, у деяких говірках південно-східного наріччя;
- 5) *зна, дума* – усічені без флексійні форми від дієслів окремого різновиду в південно-східних діалектах;
- 6) *ходить, носить, просит (ходи, носи, проси)* – форми 3 особи однини дієслів II дієвідміни в південно-західних говорах;
- 7) *ходе, носе, робе, возе* – форми III особи однини дієслів II дієвідміни в південно-східних діалектах.

Дієслово. Відмінності у діалектах у формах МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ

У діалектах форми майбутнього часу трапляються:

- **аналітичні** форми (з дієсловами *будеш, маєш*)
- **синтетичні** форми – *ві́нису, пудивл'у́са, с'а́диш, напі́ше* (поліське наріччя).

Південно-західним діалектам і частині поліських (лівобережнополіські) відомі переважно аналітичні форми.

У наддністрянських говорах і надсянських говірках наявні архаїчні форми, що сягають давнього майбутнього часу: *буду жиў, буди с'а боліла*.

У ряді поліських діалектів поширені форми майбутнього часу, у яких колишне допоміжне дієслово вживають у фонетично видозміненому вигляді (*бўду > бу, бўдеш > беш, бўде > бе, бўдим > бем, бўдите > бете, бўдут' > бут'*): *бете йісти, беш робити*.

Дієслово

Відмінності у діалектах у формах МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ

Південно-східні діалекти, більшість поліських, зокрема правобережнополіські і волинсько-поліські говірки, мають паралельні синтетичні та аналітичні форми, утворені поєднанням допоміжного дієслова *буду* + інфінітива: *буду ходити*, і синтетичні – *ходитиму, робитиму*.

Південно-західні діалекти мають лише різні за структурою складені, аналітичні форми майбутнього часу недоконаного виду: *му робити, му ходити, меш їсти, буду робив, буду ходив*.

Давноминулий або передминулий час – такий, що передує минулій дії

Давноминулий час дієслів властивий усім діалектам (і літературній мові).

Вживають для позначення дії в минулому, що передувала іншій дії, яка також відбулася в минулому:

- **Південно-західне наріччя:** *чита́ў буў; дозна́ўс'а буў; робиў буў.*
- **Поліське наріччя:** *йа буў кінуў те́йе роби́ти; йа ўже буў с хáти вихо́диў; да йа с'у мул'ітву ўже була́ с кунца́ спамита́ла.*
- **Південно-східне наріччя:** *ходи́ў буў на базáр, знаў буў та забу́ў.*

ЧИСЛІВНИК *ОДИН*

У південно-східних та в переважній більшості поліських діалектів числівник *ОДИН* зафіксовано у формах *один, одна, одно (одне)*.

У волинсько-поліських – *один, од'он*. У деяких «акаючих» поліських говірках початковий ненаголошений [о] звичайно переходить в [а] (*адин, аднайа, аднойе* та ін.).

У південно-західних діалектах числівник *один* має багато варіантів:

- у подільсько-волинських говорах: *йіден, йідна, йідно, йідне* (у західній частині волинських: *йідан*), у подільських і східноволинських говірках зафіксовано форми: *оден (годен), один*
- у східнокарпатських: *оден, один, йеден, йіден*; у наддністрянських: *уден, оден, йеден, йедин, йден*; у карпатських говорах: *йеден, йе^uден, оден*, у західнокарпатських: *йедне, йедна, йедно* та ін.

ЧИСЛІВНИК ЧОТИРИ

- ❖ У південно-східних діалектах: *чотир'і* (рідше – *чотири*);
- ❖ у поліських: *чотири*, *чатири*, *четири^і*, *штири^і* (останні дві форми у волинсько-поліських);
- ❖ у південно-західних, зокрема в подільсько-волинських: *штири*, *штирі*;
у західноволинських: *ште^уре^у*;
- ❖ у наддністрянських: *штири*; у східнокарпатських: *ш'те^уре^у*, *чотири*, *чоти^ере^у*, *чотире^у*;
- ❖ у карпатських говорах, зокрема в середньозакарпатських: *чотыри*, *четыри*, *читыри*, *чутири*, *четыри^і*, *ш':отырі^у*;
- ❖ у західнокарпатських: *штыри*, *штирі*; у північнопідкарпатських: *штири* (крім того, у карпатських говорах поширені також особово-чоловічі форми на -е, які вживаються при іменниках на позначення осіб чоловічої статі: *чотыре*, *чотире*, *четыре*, *читире* і под.

Коли ме^ун'і було шти^ернац'ік'ірок'іу / перший раз^с їа поїїхау робити на трактор // зо мноу буу тракторист
Малий Васил' / шо н'іч'ого на трактор'і си не розум'іу //
одного разу / коли ми приїшли на роботу / в ін ме^ун'і
каже заправи^ети трактора і пригнати йго на бригаду
// коли їа заправи^еу трактор / в ін с'іу за рул' / укл'учеу
скороск' / но в ілек'іла шпонка напраул' айучих кол'іс / і
в ін з усеу тракторноу силоу ур'ізауси у буд^мку
механ'ізатор'іу / з^с того часу йго прозвали
трактор'істом-профес'іоналом // (Буковинські говірки, хрестоматія)

ЧИСЛІВНИК

У діалектах вживаються й інші прості числівники на позначення одиниць:

- ❖ у галицько-буковинській групі говорів: *п'єт', ш'іс'т', ш'іс'к', девіт', дес'іт*
- ❖ у карпатських (у середньозакарпатських): *вісем, віс'ам, вус'ім, деўйат', деўйет', дес'ат', діс'ет'* та ін.

Числівник. Числа 2-го десятка

У різних діалектах наявні фонетичні варіанти форм:

- ❖ у ПІВДЕННО-СХІДНИХ: *одинац'ат', одинац'іт', одинац':ат', динад'ц'ат, динац'ат'* (середньонаддніпрянські та лівобережні), *одинац'ат', одинац'іт'* (правобережні), *дванац'ат' (дванац':ат', дванац'іт')*, *чотирнац':ат', чотирнац'іт'*.
- ❖ у ПОЛІСЬКИХ: *одинац'ат', одинацет', ади'нацет', ади'нац'ет'*;
- ❖ у ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ: у подільсько-волинських: *одинацит', одинац:ит', одинац'іт', тринацит', тринац'іт', штирнацит', штирнаціт'* (у волинських говірках: *уденан'ц'іт', дванан'ц'іт'*).

Числівник. Інші особливості

У південно-західних діалектах:

- у подільсько-волинських: *пйадис'ат, підис'ат, шіздис'ат, сімдис'ат*;
- у галицько-буковинських: *підис'ет, пйедис'ет, шіздис'ет, с'імдис'ет*;
- у карпатських говорах: *пйатдес'ат, пйадес'ат, шіздес'ат* та ін.

ЧИСЛІВНИК СОРОК:

В окремих крайніх західних говірках південно-західного наріччя маємо давнє утворення, що сягає спільнослов'янського, як у західнокарпатських: *чотирдес'ат, четирдес'ат, штирацет* та ін.

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Архаїчні форми дробових числівників наявні в межах південно-західних, частково і в поліських діалектах.

У карпатських говорах широко вживаними є: *піўдруга, пуўдруга, піўтрет'а, пуўтрит'а, піўчетверта* та ін.; у галицько-буковинських, зокрема наддністрянських: *піўтора, піўчварта, піўпіта, піўше^чста* та ін.

У ряді західноволинських: *піўтрет'а, піўпйата, піўшеста* та ін.; у волинсько-поліських говірках: *піўтрет'а, піўчетверта, піўшеста* та ін.

Займенник

ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ 1-ОЇ та 2-ОЇ ОСОБИ

У Д. і М. в. південно-східних діалектах виступають форми *мен'і, тобі, собі* – *на мен'і, на тобі, на собі*, у різних фонетичних варіантах

- (у Д. в.: *мен'і, ме^чн'і, мин'і, мін'і, тобі, тобі, ту^обі, тубі, собі, со^убі, су^обі, субі*; у поліських діалектах: *мен'іе, мн'іе, мн'е, мн'і, мин'і, мін'і, тобіе, соб'е, собі, собі* та ін., де форми з кореневим [е] трапляються, очевидно, унаслідок аналогії до форм родового відмінка.
- У південно-західних діалектах поряд з формами *ме^чн'і, ми^ен'і, мин'і, мін'і, то^убі, ту^обі, тубі, тебі, су^обі, субі, собі* широко побутують, зокрема в галицько-буковинських і карпатських, а частково і в подільсько-волинських, переважно в західній частині їх, рефлекси давніх форм: *ми, мі, ти, ті, си, сі*.

ЗАЙМЕННИК

У 3. в. у південно-східних і поліських діалектах наявні форми, що збігаються з Р. в.: *мене, ме^уне, тебе, те^убе, себе, се^убе* та ін.

У південно-західних діалектах поряд з цими формами широко вживаються ще й давні форми *мн'а, н'а, н'е, м'я, мі, т'а, т'е, т'і, с'а, с'е, с'і* та ін.

В оформленні О. в. однини між діалектами спостерігаються такі ж відмінності, як і в прикметниках та іменниках жіночого роду, тобто в південно-східних та поліських діалектах звичайно трапляються форми *мноюу, тобоюу, собоюу*, у південно-західних – *мноу, тобою, собою*, а зрідка (у крайніх західних) – *мно, тобом, собом*, хоч у волинсько-подільських говорах звичайними є, як і в південно-східних діалектах, форми *мноюу, тобой, собоюу*

Займенник

У Н. в. однини та множини в південно-східних і поліських діалектах займенник ВІН вживають з приставним [в]:

- у південно-східних: *він, вона, воно, вони*;
- у поліських: *вуон, вуин, вуен, вуін, вун, вин, він* (в окремих крайніх північних: *йон*), *вона, вана, воно, вони, вани, вони^u* та ін.

З південно-західних діалектів тільки в подільсько-волинських говорах послідовно зберігається приставне [в] (пор.: *він, вона, воно, вони*), а в карпатських і частково в галицько-буковинських приставне [в] нерідко виступає лише у формі чоловічого роду, у той час як у формах жіночого та середнього роду й у множині його часто немає:

- у середньозакарпатських: *він, вун, вын, овін, овун*, але *она* (також: *ўна, вона*), *оно* (також: *ўно, воно*), *они, оні* (також: *ўни, вони*);
- у західнокарпатських: *він*, але – *она, оно, оні* та ін.;
- у наддністрянських: *він, вона, вуна, воно, вуно, вони, вуни* та ін.;
- у східнокарпатських *він, ўна (вона), ўне^u* та ін.

Займенник *хто*

Форма Н. в. займенника *хто* поширена в усіх південно-східних і в переважній більшості поліських та південно-західних діалектів.

У деяких правобережнополіських та в окремих середньозакарпатських і західно-карпатських говірках функціонує форма *кто*, а в центральних середньозакарпатських говірках – метатезована форма *тко* та паралельний її варіант *ко*.

У північнопідкарпатських, західних і північних середньозакарпатських говірках уживають загальноукраїнську форму *хто*, а на пограниччі говірок з *тко* і *хто* – контамінована форма *хко*.

Займенник *що*

Форма Н.-З. в. займенника *що* в українських діалектах представлена у варіантах: *шчо, шо, ш'о, ч'о, што*.

- *што* – середньозакарпатські говірки
- *ч'о* – покутські та східнокарпатські говірки
- *ш'ч'о* або *шо* – східнокарпатські та буковинські говірки: *Не знаю шо, але говорю правду* (за М. Матіос)

В основній масі українських діалектів, зокрема в **південно-східних, поліських** і більшості **південно-західних**, цей займенник виступає у варіантах *шчо, шо*. Причому варіант *шо* переважає в південно-західних діалектах (наддністрянських, волинсько-подільських), побутує він у паралельному вжитку в **південно-східних** (середньочеркаських, степових, слобожанських) і в **поліських** (у низці лівобережнополіських, правобережнополіських і волинсько-поліських говірок).

Займенник. Редупліковані форми

У більшості південно-західних говірок поширені редупліковані форми вказівних займенників

Редуплікація (лат. *reduplicatio* – подвоєння) – це повне або часткове повторення кореня, основи або всього слова без зміни або з деякою зміною їх звукового складу як спосіб творення нових слів

Редупліковані форми вказівних займенників підкреслюють лексичне значення слова: *то'та, то'ті, се'с'а, с'і'с'а, сесе; тамтој, тем'та, там'те, тем'т'і*: *Поляки вступилися з тамтого краю...* (за М. Матіос).

У поліських говорах трапляються такі утворення, як *'гетаја, 'гетаје, 'гетојі*, які в жіночому і середньому роді можуть мати стягнені форми: *'гета, 'јета, 'ета, 'гето, 'јето*.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

Волошинова Марина Олексіївна